

УДК 631.15 : 502.33 : 502.5
JEL Classification Q1

Шкуратов Олексій

д.е.н., с.н.с., заступник директора з наукової роботи та інноваційного розвитку
Інститут агроекології і природокористування НААН
м. Київ, Україна
E-mail: shkuratov@nas.gov.ua

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В АГРОСФЕРІ

Анотація

Вступ. Запровадження в сільському господарстві України інтенсивних методів аграрного виробництва, орієнтованих винятково на економічний розвиток, спричинило порушення екологічної рівноваги між господарською діяльністю й агроєкосистемами. Насамперед, така ситуація пояснюється відсутністю ефективно діючого організаційно-економічного механізму забезпечення екологічної безпеки та збалансованого розвитку агроєкосистем, орієнтованих на узгоджене розв'язання економічних і екологічних проблем у сільському господарстві.

Методи. Для виконання поставлених завдань використано такі методи досліджень, як: розрахунково-конструктивний та експериментальний.

Результати. Обґрунтовано теоретико-методичний підхід до застосування адаптивних інструментів та заходів організаційно-економічного забезпечення екологічної безпеки в аграрному секторі. Запропоновано організаційно-економічний механізм забезпечення екологічної безпеки в аграрному секторі, диференційований відповідно до рівня екологічної безпеки регіонів, що передбачає вибір оптимальних інструментів, методів і фінансово-економічних заходів з урахуванням наявних регіональних особливостей.

Перспективи. Система інструментів у рамках заданих цільових векторів та параметрів агроєкосистеми може мати синергетичний характер використання для всього організаційно-економічного механізму забезпечення екологічної безпеки в агросфері. Адже диференційований підхід до вибору оптимальних інструментів, методів і заходів організаційно-економічного забезпечення екологічної безпеки ґрунтується на методичних засадах теорії ризику, що дозволяє мінімізувати витрати на запобігання, подолання й ліквідацію екологічних небезпек.

Ключові слова: організаційно-економічний механізм, екологічна безпека, агросфера, елементи, інструменти, методи, диференційований підхід.

Вступ.

Реформування аграрного сектора економіки України об'єктивно вимагало переходу аграрних підприємств на інтенсивні методи господарювання з широким використанням засобів хімізації і проведення меліорації земель. Проте, використовувалися вони односторонньо, лише для отримання економічних результатів, що призвело до антропогенних руйнівних наслідків: деградації ґрунту, зниження його родючості і, як наслідок, до погіршення якості сільськогосподарської продукції та стану довкілля. Насамперед така ситуація пояснюється відсутністю ефективно діючого організаційно-економічного механізму забезпечення екологічної безпеки та збалансованого розвитку агроєкосистем, орієнтованих на узгоджене розв'язання економічних і екологічних проблем у сільському господарстві.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Питання еколого-збалансованого розвитку аграрного сектора економіки завжди знаходились у центрі уваги багатьох учених-економістів, серед яких варто відмітити О.М. Бородіну, Л.М. Грановську, Н.В. Зіновчук, П.Т. Саблука, А.М. Стельмащука, О.В. Ульяновченка, О.І. Фурдичка та ін. Безпосередньо проблеми організаційно-економічного забезпечення екологічної безпеки в сільському господарстві досліджувалися багатьма науковцями, серед яких О.Ф. Балацький,

Л.Г. Мельник, С.М. Рогач, В.К. Терещенко, О.Ф. Савченко, П.М. Скрипчук, А.В. Чупіс та ін.

В той же час, деякі аспекти прикладного характеру, особливо в сфері взаємозв'язку основних елементів механізму забезпечення екологічної безпеки в агросфері внаслідок неефективної дії економічних інструментів, що в поєднанні з недостовірною діагностикою знижує результативність функціонування самої системи екологічної безпеки, досліджувались недостатньо.

Мета.

Метою статті є обґрунтування теоретико-методичних засад удосконалення структури та основних елементів організаційно-економічного механізму забезпечення екологічної безпеки в агросфері.

Методологія дослідження.

Методологічною основою дисертаційного дослідження є загальнотеоретичні методи наукового пізнання, фундаментальні положення та принципи економіки природокористування, економіки сільського господарства, що висвітлені у працях вітчизняних та зарубіжних вчених з економічних проблем забезпечення екологічної безпеки в аграрному секторі. Для виконання поставлених завдань використовували такі методи досліджень, як: розрахунково-конструктивний та експериментальний.

Результати. Сучасний стан сільського господарства в Україні потребує дієвого організаційно-економічного механізму, що зможе забезпечити екологічну безпеку аграрного виробництва. Важливість розв'язання проблеми дотримання вимог еколого-економічної безпеки аграрного виробництва в Україні обумовлено не тільки реальним незадовільним станом навколишнього природного середовища, але й залежністю продовольчої безпеки країни та її регіонів від якості довкілля.

Сутність організаційно-економічного механізму забезпечення екологічної та природно-техногенної безпеки в аспекті сталого розвитку розглядає в своїй праці І.О. Ілляшенко [1]. Вчений зазначає, що головною метою такого механізму є співставлення екологічних та економічних інтересів суспільства. Є.В. Хлобистовим [2] вивчено вимоги щодо запровадження та подальшого функціонування організаційно-економічного механізму з боку чинного законодавства, забезпечення задоволення екологічних інтересів на національному та регіональному рівнях, визначення та попередження загроз екологічного характеру, порядку дій в непередбачуваних обставинах та загальної структури державного управління. До того ж, зазначений механізм розглядається як в широкому сенсі (комплекс економічних та організаційно-адміністративних заходів, що гарантують екологічну безпеку населення, збалансоване природокористування та охорону довкілля), так і вузькому (лише економічні заходи).

Ми вважаємо, що остання теза являється найбільш дискусійною. Це зумовлено тим, що в основі висвітленої класифікації лежить більше характер заходів (організаційно-економічних, або лише економічних в залежності від обсягів дії механізму), ніж їх значущість відносно широти дії зазначеного механізму. Іншими словами, будь-який організаційно-економічний механізм в широкому значенні – це набір інструментів дії, принципи формування таких інструментів та необхідні форми і важелі управління. Тоді як у вузькому значенні – це лише сукупність інструментів.

На нашу думку, формування організаційно-економічного механізму (як сукупності методів і засобів впливу на процеси рушійної сили) екобезпечного розвитку має здійснюватися за допомогою економічних методів та важелів в поєднанні з нормативно-правовим та інформаційним забезпеченням. На рис. 1 схематично наведено складові елементи такого механізму та напрями їх взаємодії.

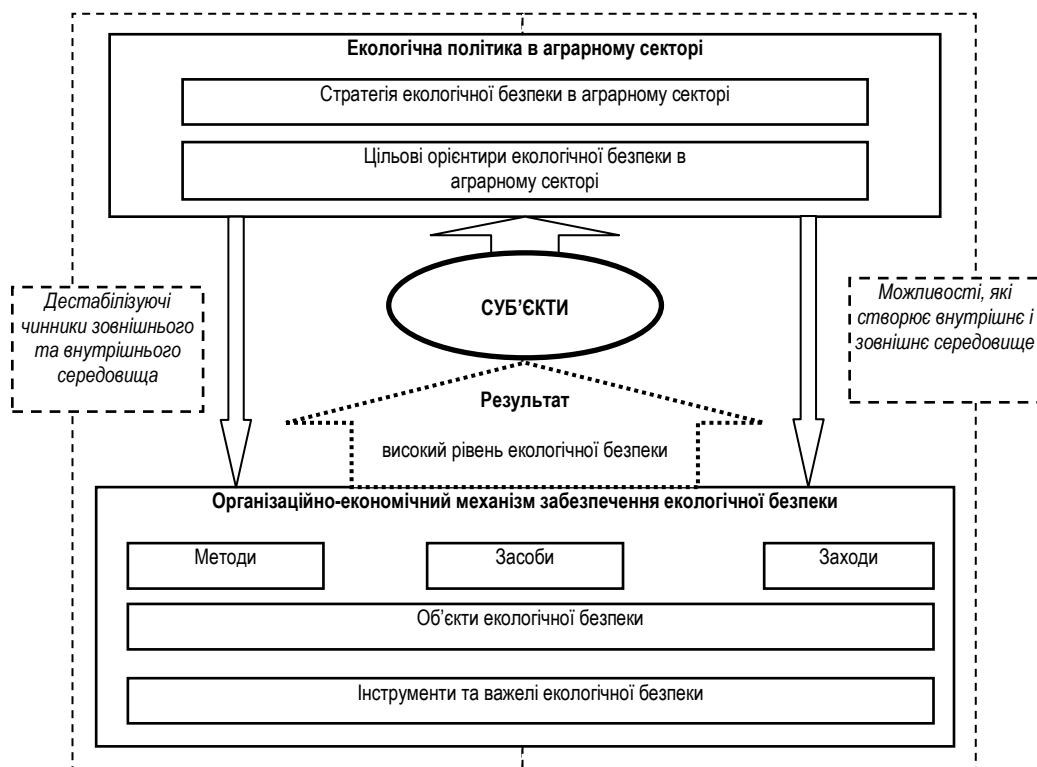

Рис. 1. Структура організаційно-економічного механізму забезпечення екологічної безпеки в аграрному секторі*

*Джерело: сформовано автором на основі [3; 4].

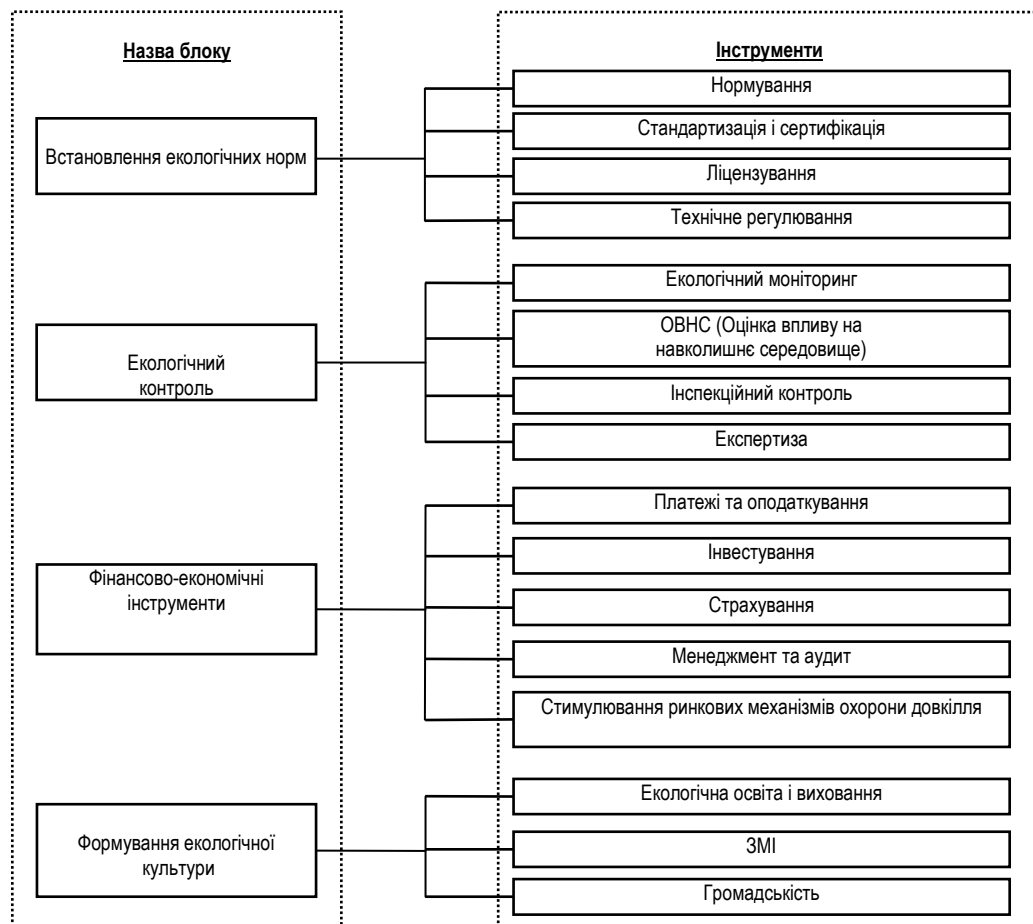
Розглянемо детальніше кожен з елементів даного механізму. Реалізацією забезпечувальної функції виконує інформаційний комплекс, або іншими словами, комплекс інформаційного забезпечення. До цього комплексу входить інформація, отримана в результаті проведення екологічного аудиту, експертизи, моніторингу за станом навколишнього природного середовища; інформація, на базі якої визначаються показники ресурсного забезпечення запланованого розвитку суб'єктів господарювання, ефективність інвестиційної діяльності, формуються звіти щодо природоохоронної діяльності; маркетингова, інсайдерська та інші види інформації. Окрім цього, до комплексу інформаційного забезпечення екологічної безпеки входить процес підготовки кваліфікованих фахівців в сфері агровиробництва, організація екологічних семінарів та консультаційних заходів.

Загальновідомо, що інформація, яка надходить з різноманітних джерел, має властивість змінюватись з плином часу. Це зумовлює необхідність формування більш досконалого та розширеного чинного нормативно-правового та інформаційно-методичного забезпечення. Адміністративне управління базується на нормативно-правових актах та, в свою чергу, виступає основою для контролю за впливом економічних інструментів.

Необхідно ще раз наголосити, що екологічна безпека сільськогосподарського виробництва є запорукою економічної безпеки, пріоритетною в організації будь-якої сільськогосподарської діяльності незалежно від організаційно-правових форм господарювання.

Конкретне наповнення екологічних функцій держави полягає, насамперед, у його впливі

через інструменти управління на організаційну поведінку природокористувачів [5–8]. Інструменти організаційно-економічного забезпечення екологічної безпеки в аграрному секторі умовно можна згрупувати в такі блоки: екологічні норми, екологічний контроль, фінансово-економічні інструменти та екологічна культура (рис. 2).

Рис. 2. Інструменти організаційно-економічного забезпечення екологічної безпеки в аграрній сфері*

*Джерело: сформовано автором на основі [5–8].

Органи екологічного управління повинні забезпечувати функції щодо встановлення екологічних нормативів і контроль за їх дотриманням, а також відстежувати рівень екологічної безпеки в аграрній сфері та можливі ризики для агроєкосистем. На жаль, на сьогодні держава фактично не сприяє створенню неформальних інституціональних норм, спрямованих на розвиток екологічної культури сільгосптоваровиробників. Нормативно-правове та методичне забезпечення регламентує застосування відповідних економічних методів і економічних інструментів та важелів, до того ж кожен економічний інструмент передбачає конкретні організаційно-економічні методи його реалізації.

Економічні інструменти передбачають таку сукупність дій: планування та прогнозування, інвестування, кредитування, оподаткування, страхування, екологічний аудит, екологічну експертизу,

систему розрахунків у галузі тощо. Реалізація економічних інструментів на практиці відбувається за допомогою таких важелів, як: фінансові стимули (субсидії, дотації, екологічні гранти, пільгові позики, кредити), фінансові стягнення за порушення екологічних вимог (платежі, штрафи, податки, інші фінансові санкції), екологічні інвестиції тощо.

Результати аналізу сучасної структурно-функціональної підсистеми організаційно-економічного забезпечення екологічної безпеки в аграрному секторі і виявлені загрози та ризики, що зумовлюють незадовільний та кризовий стан екологічної безпеки у більшості регіонів України, підтверджують необхідність удосконалення організаційно-економічного механізму її забезпечення. Підвищення ефективності функціонування організаційно-економічного механізму забезпечення екологічної безпеки в аграрному секторі слід проводити у двох напрямках: оптимізація інструментів та застосування методів управління екологічною безпекою, за допомогою яких держава безпосередньо здійснює відповідні заходи у цій сфері.

Залежно від локальних особливостей і специфіки екологічних загроз та ризиків, умов і чинників функціонування системи забезпечення екологічної безпеки в аграрному секторі, в різних регіонах України виявляються дієвими та ефективними організаційно-економічні інструменти та методи, які надають змогу забезпечити відповідний рівень параметрів цільового стану агроєкосистем. Слід наголосити, що ці інструменти в рамках заданих цільових векторів мають також синергетичний характер використання для всієї системи організаційно-економічного забезпечення екологічної безпеки в аграрному секторі (табл. 1).

Таблиця 1

Напрями удосконалення організаційно-економічного механізму забезпечення екологічної безпеки (ES) в аграрному секторі за цільовими векторами (X_n)*

Цільовий вектор параметра стану екологічної безпеки	Інструменти та методи організаційно-економічного механізму забезпечення екологічної безпеки в аграрному секторі
$ES(X_1) \rightarrow \min$ Мінімізація екологічного ризику для здоров'я населення	– впровадження дієвої системи платежів за забруднення довкілля, що повністю враховує існуючі екстерналиї; – формування та розвиток ефективної системи екологічного страхування;
$ES(X_2) \rightarrow \min$ Мінімізація випадків дитячої смертності	– стимулювання впровадження систем екологічного менеджменту та еколого-безпечних технологій; – розвиток системи стандартизації та сертифікації, екологічного підприємництва;
$ES(X_3) \rightarrow \max$ Максимізація збереження природно-ресурсного потенціалу	– введення економічного податку за неекологічність як самої продукції, так і технологій виробництва.
$ES(X_4) \rightarrow \max$ Максимізація екологічної рівноваги агроєкосистем	– реалізація положень міжнародних стандартів ISO 14000 у системі забезпечення екологічної безпеки; – розроблення гнучкої системи оподаткування підприємств, що здійснюють фінансування заходів із забезпечення екологічної безпеки.
$ES(X_5) \rightarrow \min$ Мінімізація процесів деградації земельних ресурсів	– введення диференційованої ставки платежів за земельні ресурси залежно від структури землекористувань; – створення Фонду реабілітації забруднених територій.
$ES(X_6) \rightarrow \min$ Мінімізація екологічного впливу пестицидів	– створення системи стимулювання природоохоронних органів за підвищення ефективності їх діяльності;
$ES(X_7) \rightarrow \min$ Мінімізація екологічного впливу засобів хімізації	– впровадження штрафних санкцій за погіршення кісних показників земельних ресурсів.
$ES(X_8) \rightarrow \max$ Максимізація рівня вмісту гумусу в ґрунті	– розвиток екологічного підприємництва (пільги в оподаткуванні, дотації, пільгове кредитування тощо), у т.ч. органічного сільського господарства;
$ES(X_9) \rightarrow \max$ Максимізація рівня виконання нормативно-обґрунтованої норми внесення органічних добрив	– використання інструментарію екологічного маркетингу, спрямованого на розвиток ринку органічної продукції. – встановлення нормативів у галузі охорони земель щодо показників виносу поживних речовин урожаєм сільськогосподарських культур; – стимулювання розвитку галузі тваринництва.

Продовження табл. 1

$ES(X_{10}) \rightarrow \min$ Мінімізація площ сільськогосподарських угідь, забруднених радіонуклідами	– дотації підприємствам, що вживають заходи із реабілітації сільськогосподарських угідь, забруднених радіонуклідами.
$ES(X_{11}) \rightarrow \min$ Мінімізація рівня забруднення питної води децентралізованого водопостачання нітратами	– формування дієвої системи екологічного контролю та моніторингу сільських селітебних територій.
$ES(X_{12}) \rightarrow \max$ Максимізація рівня витрат на збереження біорізноманіття та екосистем	– інформаційне забезпечення міжнародних конвенцій зі збереження біорізноманіття та контроль за їх дотриманням.
$ES(X_{13}) \rightarrow \max$ Максимізація складових екологічної мережі в загальній структурі сільськогосподарських угідь	– надання фінансової та іншої підтримки власникам та користувачам земельних ділянок, включених до переліків територій та об'єктів екомережі; – дотації на одиницю площі екостабілізуючих угідь.
$ES(X_{14}) \rightarrow \max$ Максимізація рівня покриття завданого збитку за забруднення довкілля	– встановлення розмірів збору за забруднення довкілля, що покривають відповідні екологічні збитки.

*Джерело: сформовано автором на основі [5-12].

З метою мінімізації екологічного ризику для здоров'я населення пропонується взаємопов'язаний і взаємоузгоджений із загальноекономічною парадигмою управління перелік організаційно-економічних інструментів забезпечення екологічної безпеки в аграрному секторі. У цьому аспекті актуальною є проблема управління екологічними ризиками і, зокрема, їх запобігання через організаційно-економічний механізм забезпечення екологічної безпеки в аграрному секторі. Одним із інструментів зниження екологічних ризиків є ефективно діюча система страхування. Ризики, які можна застрахувати, необхідно розглядати через призму вірогідності настання страхового випадку і кількісної оцінки можливого збитку.

Звідси слідує, що екологічне страхування виконуватиме значну роль в функціонуванні запропонованого механізму. Саме механізм екологічного страхування здатен ефективно управляти, регулювати та контролювати ризики, що в свою чергу дозволить знизити обсяги заподіяної шкоди, послабити вплив принципу «забруднювач платить» та зосередити увагу на здійсненні превентивних заходів [11, с. 48]. Екологічна безпека стане фундаментом для формування екологічного страхування, а прийняття закону «Про екологічне страхування» дозволить узагальнити та конкретизувати законодавчу базу та привести її у відповідність сучасним вимогам.

Проте одним з істотних недоліків вітчизняної практики забезпечення екологічної безпеки в аграрному секторі економіки є те, що значна частина фінансових коштів спрямовується, в основному, на відшкодування збитків, які виникли внаслідок реалізації екологічних ризиків. До того ж, як свідчить зарубіжний досвід, ефективнішим є фінансування системи превентивних заходів поряд з відшкодуванням заподіяної шкоди. Існування низки екологічних ризиків у сфері аграрного виробництва зумовлює необхідність використання сучасних фінансових інструментів з мінімізації та нейтралізації їх дії на агроєкосистеми.

Необхідність зміни системи платежів та зборів за забруднення навколишнього середовища зумовлена встановленими цілями управління екологічною безпекою. Разом з цим, наявність змін вимагає і сучасна методологічна база, яка включає в себе порядок розрахунку платежів за забруднення, розмірів екологічних податків та штрафів. Ці зміни, на нашу думку, дозволять досягнути еколого-економічної безпеки розвитку не лише сільськогосподарської сфери, а й економіки в цілому.

Враховуючи специфічні характеристики сільськогосподарської галузі та її сучасного стану, вважаємо за необхідне формування та використання різних економічних важелів, таких як податкові пільги, для стимулювання природоохоронної діяльності сільськогосподарських виробників.

За допомогою впровадження системи екологічного оподаткування можна регулювати фінансові показники діяльності вітчизняних сільгоспвиробників та направляти цю діяльність в

необхідному для сталого розвитку напрямі. Залежно від необхідного фінансового ефекту, податки можуть бути спрямовані як на зменшення, так і на збільшення доходів сільськогосподарських підприємств. Зібрані шляхом екологічного оподаткування кошти акумулюються, як правило, на бюджетних рахунках різних рівнів для забезпечення державної природоохоронної діяльності. Податкові надходження можуть стягуватись окремо, або в складі інших, пов'язаних із захистом довкілля, податків.

У системі організаційно-економічних інструментів аграрного природокористування, варто виокремити екологічний аудит, що виступає як засіб підвищення екологічної обґрунтованості та ефективності діяльності суб'єктів господарювання як природокористувачів і природозабрудників. Він допомагає виявити слабкі місця в господарській екологічній діяльності сільськогосподарських підприємств і обумовлені цим фінансові, комерційні, інвестиційні, екологічні ризики при прийнятті управлінських рішень. Екологічний аудит є досить гнучким інструментом забезпечення екологічної безпеки й охорони навколишнього середовища в умовах ринкової економіки.

Вишальною умовою ефективного здійснення екологічного аудиту є його цілісність з екологічним управлінням на всіх рівнях (підприємство, галузь, регіон, держава). Системна цілісність екологічного управління й аудиту – один із принципів сталого розвитку, який реалізовано в ЄС у вигляді європейського регламенту EMAS – системи екологічного управління й аудиту. EMAS ґрунтується на принципі «забруднювач і користувач платить», тобто компенсації економічної шкоди, завданої навколишньому природному середовищу за рахунок винуватця в завданні такої шкоди [9, с. 298].

Підприємства добровільно беруть на себе відповідальність за охорону і відновлення природного середовища й докладають зусиль щодо постійного вдосконалення такої діяльності. Приєднання організацій та підприємств до EMAS – це, по суті, початок процесу екологізації аграрного виробництва, тобто переходу від нестійких моделей виробництва і споживання до екологічно збалансованих і чистих моделей. При цьому рівень збалансованості, екологічної чистоти й ефективності технологій, виробництва, розподіл відповідальності за завдану шкоду навколишньому природному середовищу встановлюють із застосуванням екологічного аудиту в системі забезпечення екологічної безпеки [10].

Збільшення обсягів екологічних інвестицій, які направлені на приведення сільськогосподарської діяльності у відповідність до екологічних вимог, являється запорукою ефективного розвитку екологічної безпеки та забезпечення економічного зростання агропромисловості. Інвестиції повинні залучатися для освоєння природоохоронних технологій. Оскільки екологічні інвестиції направлені на закупівлю новітнього обладнання та технологій, такі інвестиції можна назвати інноваційними. Інвестування з метою забезпечення збереження чи навіть підвищення показника родючості ґрунтів має стати невід'ємною частиною інвестування в діяльність сільськогосподарських підприємств [10, с. 86-87].

Отже, найбільш ринковим фінансовим інструментом у сфері забезпечення екологічної безпеки є екологічне страхування. Фонд екологічного страхування дає змогу фінансувати не тільки заходи із запобігання виникненню та ліквідації екологічних наслідків, але і компенсувати непередбачений збиток, нанесений навколишньому природному середовищу. Застосування екологічного страхування розв'язує дві основні проблеми і надає можливість збалансувати інтереси виробника та суспільства: 1) збільшує фінансову стійкість підприємства в разі настання екологічної небезпеки та нанесення екологічного збитку; 2) сприяє зниженню можливості настання несприятливої події і знижує наслідки шкідливого впливу, що наноситься агропромисловим довіллям і біорізноманіттю.

За визначенням Л.А. Харнахоевої, страхування екологічних ризиків – це сукупність економічних відносин, що виникають на основі перерозподілу фінансових ресурсів з приводу формування страхового фонду і його використання для відшкодування збитків, завданих економічним суб'єктам унаслідок непередбачених несприятливих подій, зумовлених впливом

господарської чи іншої діяльності цих суб'єктів, а так само надзвичайними ситуаціями природного та техногенного характеру [11, с. 48–49].

Специфікою страхування екологічних ризиків на сучасному етапі є переважно обов'язкова форма його проведення, тобто формування попиту і пропозиції відбувається здебільшого під впливом державного тиску. Так, розвиток страхування екологічних ризиків почався саме під впливом нормативних актів у сфері охорони навколишнього природного середовища, що посилюють заходи відповідальності за його забруднення у вигляді відшкодування екологічного збитку. Одним із вагомих кроків у напрямі вдосконалення економічних механізмів розвитку екологічного страхування була директива Європейського парламенту і Ради Європи «Про екологічну відповідальність щодо запобігання і ліквідації шкоди навколишньому середовищу» (2004) [12]. Важливим принципом цієї Директиви є запобігання потенційним збиткам за допомогою системи превентивних заходів.

Серед визначальних цілей страхування екологічних ризиків є захист фінансових інтересів сільськогосподарських товаровиробників, які постраждали внаслідок реалізації екологічних ризиків шляхом відшкодування (запобігання) збитків, завданих агроєкосистемі. З метою реалізації вказаної цілі система страхування екологічних ризиків у агросфері має виконати низку завдань, таких як:

- виявлення потенційних джерел екологічних ризиків унаслідок сільськогосподарської діяльності;
- оцінка ймовірності реалізації екологічних ризиків;
- розрахунок потенційного екологічного збитку (середньої очікуваної величини, максимально допустимого розміру для суб'єкта господарювання) [13];
- компенсація збитку, заподіяного внаслідок дії природного і техногенного характеру, а також шкоди від забруднення спричиненого суб'єктами сільськогосподарської діяльності;
- формування системи запобіжних заходів, а також стимулювання учасників страхових відносин з метою вжиття ними превентивних заходів [11; 13];
- фінансування природоохоронної діяльності.

За умови орієнтації еколого-економічного механізму управління агросферою на ринок, екологічний маркетинг буде виконувати визначну роль в процесі виявлення потенціалу природоохоронної діяльності суб'єктів господарювання. Результатом ефективної роботи екологічного маркетингу є зниження навантаження на навколишнє природне середовище за рахунок координування та контролю будь-якої активності підприємства. Вже сьогодні підприємства аграрного сектору вимушені приділяти значну частину уваги інструментам екологічного маркетингу, якщо вони бажать вийти на зовнішній ринок. В такому випадку, концентрація уваги на екологічних показниках дозволить суб'єктам господарювання отримати ряд конкретних переваг. На внутрішньому споживчому ринку екологічний чинник ще не виконує такої ролі, адже попит на екобезпечну продукцію має незначні обсяги.

Завдання екологічного маркетингу – чітко відобразити екологічні аспекти діяльності сільськогосподарських товаровиробників, як в оперативній її складовій (підготовка та реалізація процесу виробництва продукції і надання послуг), так і у сфері менеджменту (у т.ч. взаємодії сільськогосподарських товаровиробників з навколишнім природним середовищем) з метою максимального зниження (запобігання) можливих негативних наслідків для екосистеми і людини.

Очевидно, що організаційно-економічний механізм забезпечення екологічної безпеки в аграрному секторі спрямовано на досягнення кінцевих позитивних результатів. За своєю сутністю цей механізм є ідеологією в поведінці товаровиробників щодо екологізації виробництва. Екологічний маркетинг виконує функції інструменту забезпечення цілей еколого-економічного управління, тобто підпорядковується ідеології екологічного менеджменту, завдання якого вивчати, аналізувати, оцінювати, обґрунтовувати чинники, умови екологізації відтворювального процесу. У цьому сенсі збігаються основні завдання організаційно-економічного механізму забезпечення екологічної безпеки в аграрному секторі та екологічного маркетингу – забезпечення екологізації аграрного

виробництва [14, с. 45].

Поряд із тим спостерігаються і відмінності: якщо екологічний маркетинг сприяє вивченню, обґрунтуванню принципів, підходів, засобів, методів, рівнів екологізації виробництва сільськогосподарських товаровиробників, то екологічний менеджмент, використовуючи рекомендації екологічного маркетингу, впливає на учасників відтворювального процесу через їх діяльність – у процесі її екологізації.

Висновки і перспективи.

Таким чином, запропонований організаційно-економічний механізм забезпечення екологічної безпеки в аграрному секторі є диференційований відповідно до рівня екологічної безпеки регіонів, що передбачає вибір оптимальних інструментів, методів і фінансово-економічних заходів з урахуванням наявних регіональних особливостей. Окрім того, система інструментів у рамках заданих цільових векторів параметрів агроєкосистеми має також синергетичний характер використання для всього організаційно-економічного механізму забезпечення екологічної безпеки в аграрному секторі економіки. У цьому аспекті диференційований підхід до вибору оптимальних інструментів, методів і заходів організаційно-економічного забезпечення екологічної безпеки, що ґрунтується на методичних засадах теорії ризику, дозволить мінімізувати витрати на запобігання, подолання й ліквідацію екологічних небезпек.

Список використаних джерел

1. Ілляшенко І.О. Формування організаційно-економічного механізму стратегічного управління природно-техногенною та екологічною безпекою на засадах сталого розвитку. *Ефективна економіка*. 2013. № 1. Режим доступу: www.economy.nayka.com.ua
2. Хлобистов Є.В. Екологічна безпека трансформаційної економіки: монографія / ред.: С.І. Дорогунцов, Київ, 2004. 334 с.
3. Копитко М.І. Моделювання системи економічної безпеки промислових підприємств на основі використання теорії «м'яких» обчислень. *Стратегія економічного розвитку України*. 2014. № 35. С. 227–234.
4. Литвин О.П. Механізми державного управління у забезпеченні екологічної безпеки. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Управління*. 2012. Вип. 3. С. 102–110.
5. Муравых А.И. Теоретические основы управления экологической безопасностью: монография. Москва, 2008. 296 с.
6. Михайлова Л.І., Соколенко Л.Ф. Інструменти державного регулювання регіонального розвитку як основа досягнення його екологічної безпеки. *Вісник Сумського державного університету. Серія : Економіка*. 2014. № 4. С. 7–13.
7. Самойлік М.С. Ресурсно-екологічна безпека регіону: монографія. Полтава, 2014 325 с.
8. Хромушина Л.А. Екологізація сільського господарства як основа еколого-економічної безпеки. *Вісник СНАУ. Серія «Фінанси та кредит»*. 2008. № 1. С. 278–283.
9. Федунік У.П. Екологічний аудит: питання теорії і практики. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2005. Вип. 15.4. С. 295–300.
10. Андрєєва Н.М., Андрєєва О.М. Розвиток процедури екологічного аудиту територій при обґрунтуванні залучення інвестицій в Україну: міжнародній контекст. *Регіональна бізнес-економіка та управління*. 2007. №2 (14). С. 80–88.
11. Харнахоєва Л.А. Основные направления развития страхования экологических рисков в России. *Известия ИГЭА*. 2009. № 4 (66). С. 46–49.
12. Directive 2004/35/CE of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on environmental liability with regard to the prevention and remedying of environmental damage II Official Journal of the European Union 30.04.2004.
13. Грановська Л.М., Кисельова Р.А. Екологічне страхування ризиків водогосподарської діяльності на меліорованих землях: монографія. Херсон, 2012. 251 с.
14. Freeman P.K., Kunreuther H.C. Managing environmental risk through insurance. Boston [etc.], 1997. P. 45–46.

Статтю отримано: 4.08.2017 / Рецензування 2.09.2017 / Прийнято до друку: 12.09.2017

Oleksii Shkuratov

Dr. Sc.(Econ.), Senior Research Fellow,
Deputy Director for Research and Innovation Development
Institute of Agroecology and Environmental of NAAS
Kyiv, Ukraine
E-mail: shkuratov@nas.gov.ua

FUNCTIONING OF THE ELEMENTS OF THE ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM FOR ENSURING ENVIRONMENTAL SAFETY IN THE AGRICULTURAL DOMAIN

Abstract

Introduction. The introduction of intensive methods of agricultural production in the agriculture of Ukraine, focused exclusively on economic development, resulted in the violation of the ecological balance between economic activity and agroecosystems. First of all, such a situation is explained by the lack of an effective organizational and economic mechanism for ensuring environmental safety and sustainable development of agroecosystems, oriented towards an agreed solution of economic and environmental problems in agriculture.

Methods. Such research methods as experimental, design and constructive are used in the article to perform the tasks.

Results. The theoretical and methodical approach to application of adaptive tools and measures of organizational and economic maintenance of ecological safety in agrarian sector is substantiated. The organizational and economic mechanism for ensuring environmental safety in the agrarian sector, differentiated in accordance with the level of environmental safety of the regions, suggests the selection of the best tools, methods and financial and economic measures, taking into account the existing regional characteristics.

Prospects. The system of tools within the specified target vectors and parameters of the agroecosystem can have a synergetic nature of use for the entire organizational and economic mechanism for ensuring environmental safety in the agrosphere. After all, a differentiated approach to the selection of optimal tools, methods and measures of organizational and economic security of environmental safety is based on the methodological principles of risk theory, allows to minimize the costs of preventing, overcoming and eliminating environmental hazards.

Keywords: organizational and economic mechanism, ecological safety, agrosphere, elements, tools, methods, differentiated approach.

References

1. Illiashenko, I.O. (2013). Formuvannia orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu stratehichnoho upravlinnia pryrodno-tekhnohennoi ta ekolohichnoi bezpekoiu na zasadakh staloho rozvytku [Formation of organizational and economic mechanism of strategic management of natural and man-made and ecological safety on the basis of sustainable development]. *Effective economy*, 1. Retrieved from: www.economy.nayka.com.ua.
2. Khlobystov, Ie.V. (2004). *Ekolohichna bezpeka transformatsiinoi ekonomiky* [Ecological security of the transformational economy]. Kyiv, Ukraine: Ahentstvo "Chornobylinterinform".
3. Kopytko, M.I. (2014). Modeliuvannia systemy ekonomichnoi bezpeky promyslovykh pidpriemstv na osnovi vykorystannia teorii «m'iakykh» obchyslen [Simulation of the system of economic safety of industrial enterprises on the basis of the use of the theory of "soft" calculations]. *Strategy of economical development of Ukraine*, 35, 227–234.
4. Litvin, O.P. (2012). Mekhanizmy derzhavnoho upravlinnia u zabezpecheni ekolohichnoi bezpeky [Mechanisms of public administration in ensuring environmental safety]. *Scientific Herald of the Academy of Municipal Management*, 3, 102–110.
5. Muravyh, A.I. (2008). *Teoreticheskie osnovy upravleniya ekologicheskoy bezopasnostju* [Theoretical basis of environmental safety management]. Moscow, Russia: KOMJeK.
6. Mykhailova, L.I., & Sokolenko L.F. (2014). Instrumenty derzhavnoho rehuliuвання rehionalnoho rozvytku yak osnova dosiagnennia yoho ekolohichnoi bezpeky [Instruments of state regulation of regional development as the basis for achieving its environmental safety]. *Bulletin of the Sumy State University*, 4, 1, 7–13.
7. Samoilik, M.S. (2014). *Resursno-ekolohichna bezpeka rehionu* [Resource-ecological security of the region]. Poltava, Ukraine: PolNTU.
8. Khromushyna, L.A. (2018). Ekolohizatsiia silskoho hospodarstva yak osnova ekoloho-ekonomichnoi

bezpeky [Ecologization of agriculture as the basis of ecological and economic security]. *Bulletin of the Sumy National Agrarian University*, 1, 278–283.

9. Fedunyk, U.P. (2015). Ekolohichni audyt: pytannia teorii i praktyky [Environmental audit: questions of theory and practice]. *Scientific herald of the National Forestry University of Ukraine*, 15.4, 295–300.

10. Andrieieva, N.M., & Andrieieva, O.M. (2007). Rozvytok protsedury ekolohichnoho audytu terytorii pry obgruntuvanni zaluchennia investytsii v Ukrainu: mizhnarodnii kontekst [Development of the procedure of ecological audit of territories in justifying attraction of investments into Ukraine: the international context]. *Regional Business Economics and Management*, 2 (14), 80–88.

11. Hamahoeva, L.A. (2009). Osnovnyye napravleniya razvitiya strakhovaniya ekologicheskikh riskov v Rossii [The main directions of development of environmental risk insurance in Russia]. *Izvestiya IGEA*, 4 (66), 46–49.

12. Directive 2004/35/CE of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on environmental liability with regard to the prevention and remedying of environmental damage II Official Journal of the European Union 30.04.2004.

13. Hranovska, L.M., & Kyselova, R.A. (2012). *Ekolohichne strakhuvannia ryzykiv vodohospodarskoi diialnosti na meliorovanykh zemliakh* [Ecological insurance of risks of water management in reclaimed land]. Kherson, Ukraine: Hrin.

14. Freeman, P.K., & Kunreuther, H.C. (1997). *Managing environmental risk through insurance*. Boston [etc.]: Kluwer, 45–46.

Received: 08.4.2017 / Review 09.2.2017 / Accepted 09.12.2017

